

Vicko Kapitanović
DRUŠTVENO RELIGIOZNE PRILIKE U VRIJEME
POKRETANJA "SLUŽBE BOŽJE"
Social-religious conditions at the time
of launching the 'Divine Service'

Sažetak

Služba Božja prvi je list u nekadašnjoj Narodnoj Republici Hrvatakoj koji je objavljen nakon prekida diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Svete Stolice (1953). Na temelju zakonodavstva i objavljenih povijesnih rasprava autor u kratkim crtama slijedi zaplet i rasplet tih odnosa i njihov odraz u životu Crkve u Hrvatskoj. Do prekida je dovelo sve veće ugrožavanje materijalnoga položaja Crkve oduzimanjem imovine, fizičko zlostavljanje i zatvaranja velikoga broja crkvenih osoba, gušenje religioznih sloboda, kao što su zabrana crkvenih glasila i tiska, dokidanje religiozne pouke u državnim školama, ometanje vjeronauka u crkvamapoticanje uspostave Društva katoličkih svećenika koji su trebali poslužiti državnoj sursi. Nakon prekida odnosa stanje Crkve u Jugoslaviji kao da se pogoršalo. Krivnja za slabe odnose bacana je na emigrantsko svećenstvo, naročito ono okupljeno oko sv. Heronima u Rimu. Iz sjemeništa su izvlačeni kandiadti za svećeništvo. Zaatvarana su bogoslovna učilišta, a Zakonom o nacionalizaciji 1958. oduzimano je Crkvi od imovine koja joj je ostala nakon provedbe ranijih zakona. Upravo u vrijeme smrti kardinala Stepinca, simbola stradanja (1960.) počeli su pokušaji Svete Stolice za ublažavanjem teškoga stanja Crkve u Jugoslaviji. Stepinčeva smrt kao da je olakšala sporazumjevanje. U popuštanju zategnutosti otvorila se mogućnost i objavljivanju lista Služba Božja.

Ključne riječi: *Služba Božja, Katolička crkva, komunizam, vjerski tisak, Interdijecezanski liturgijski odbor.*

Da bi se uopće moglo shvatiti vrijeme u kojem se pojavila *Služba Božja* potrebno se vratiti dva destljeća unazad, prije njezina objavljivanja, koja su stubokom promijenila položaj vjerskih zajednica u Federativnoj narodnoj, a zatim Socijalističkoj Jugoslaviji. Komunistička partija je deklarativno već u vrijeme II. svjetskoga rata jamčila slobodu vjere, savjesti, govora, štampe i udruživanja, svima osim slugama narodnih neprijatelja, što je posebno izraženo u odluci iz Jajca 1943. godine¹ koju su komunisti često naglašavali. Nevolja je bila u tome što se u tu neodređenu skupinu neprijateljskih slugu moglo svrstati bilo koga od ustaša i svećenika "iškariota", kako ih u jednom predavanju u partizanskoj Glini 1944., nazvao zagonetni mons. Svetozar Rittig,² do katolika i svećenika najuzornijega života.

Iako je na Rittigov poticaj već 1944. osnovana Vjerska komisija pri Presjedništvu ZAVNOH-a, a Rittig 1945. organizirao i sastanak zagrebačkoga svećenstva s Titom³ odnosi između "narodnih vlasti" i Katoličke crkve poslije pobjede komunizma bili su veoma zategnuti. Crkvi je otežavan život na svim područjima. Veliki broj crkvenih osoba osuđen je zbog tobožnje suradnje sa "narodnim neprijateljima".⁴ Sjemenišnim gmnazijama oduzeto je 1945. pravo javnosti osim gimnazijama Zagrebačkog i Pazinskog sjemeništa, no ni ove posljednje nisu bile duga vijeka.⁵ Većinu crkvenih zgrada zaposjeli su potkraj rata partizani i kasnije država, za javne ustanove. *Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji* donesenim 1945., tj. godinu dana prije donošenja Ustava vjerskim zajednicama oduzeta je bez naknade nepokretna imovina iznad 10 ha. Jedino su povijesno važne crkve mogle sačuvati imovinu do 30 ha. Kako su mjesne vlasti mogle mijenjati površinu s obzirom na plodnost zemlje u praksi je to redovito bilo na štetu Crkve. Biskupije i redovničke zajednice uglavnom nisu imale uređene središnje ustanove za upravljanje nepokretnom imovinom pa se u proučavanju otežana

¹ *Prvo i drugo zasjedanje AVNOJ-a*, Zagreb 1953, 242 (Navedeno prema S. ALEXANDER, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, London-New York-Melbourne, 210). Zasjedanju su prisutvovali i katolički svećenici slovenac Jože Lampret i župnik sv. Marka iz Zagreba mons. Svetozar Rittig. S. ALEXANDER, *Church*, 51.

² S. RITTIG, Svećenstvo u narodnooslobodilačkoj borbi, *Naša knjižnica 1*. (Propagandni odio ZAVNOHa), S. 1. 1944, 8.

³ M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim*, Rijeka 2004, 26

⁴ Usp. A. BAKOVIĆ, *Svećenici-mučenici Crkve u Hrvata* (Hrvatski martirologij XX. stoljeća, 1), Zagreb 2007.

⁵ M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim*, Rijeka 2004, 97-102.

i uglavnom se oslanjaju na državne arhive, prema kojima je na području Hrvatske nacionalizirano 48.328 ha.⁶ Koliko je od toga oduzeto Katoličkoj crkvi zapravo nije poznato jer državne ustanove nisu razlikovale imanja prema vjerskim zajednicama. Oduzimanje matičnih knjiga te *Zakon o braku* zadali su Crkvi ne samo administrativne već i moralne poteškoće.⁷

Ustav iz 1946. u člancima 21-27. doslovno je jamčio slobodu savjesti, vjere, govora, štampe i udruživanja te naglasio rastavu Crkve od države. Građani su prema ustavu jednaki pred zakonom bez obzira na njihova religiozna uvjerenja. Prema tome su dosljedno mogli biti birani u državne službe čak i u vojsku. Zabranjeno je političko udruživanje na osnovi religiozne pripadnosti. Dosljedno rastavi Crkve od države, bila su priznata samo građanska vjenčanja a crkveno je bilo dopušteno tek nakon obavljenoga građanskoga vjenčanja. Po *Ustavu iz 1946.* vjerske zajednice su deklarativno mogle uspostavljati škole za odgoj svojih službenika pod nadzorom države.⁸ Država je neko vrijeme čak i novčano pomagala neke crkvene ustanove, npr. Riječku bogosloviju⁹ jer je istarsko svećenstvo naročito bilo zaslužno za pripajanje Istre Hrvatskoj a time i državi Jugoslaviji.

Naizgled tom širokom zakonskom okviru život i djelovanje Crkve s obzirom na predratno stanje duboko su se promijenili. U prosincu 1946. uslijedio je *Zakon o nacionalizaciji* kojim su nacionalizirana sva sredstva za proizvodnju i to bez naknade ukoliko će biti uporabljena u društvene, i kulturne svrhe. Zakon je dopunjen dvije godine kasnije i njime su obuhvaćene medicinske ustanove i tiskare. Pratio ga je i *Osnovni zakon o eksproprijaciji* donesen prvi put 1947. a dopunjen 1953 i 1957. Prema posljednjim izmjenama Crkvi su se mogle oduzeti, ali ovaj put uz naknadu samo površine razrušenih zgrada koje ona nije upotrebljavala.¹⁰

⁶ ALEXANDER, *Church*, 303. Usp. također AKMADŽA, *Katolička crkva*, 33.

⁷ Usp. AKMADŽA, *Katolička crkva*, 36-38.

⁸ *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Zbirka zakona FNRJ, br. 22), [Beograd] 1949, čl 25-27. S. ALEXANDER, *Church*, 210-211.

⁹ Usp. I. DEVČIĆ, Bogoslovno sjemenište i Visoka teološka/bogoslovska škola u Rijeci u razdoblju komunizma (1947-1990), *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije* (ur. M. Bogović), Zagreb-Rijeka, 1999, 284-285.

¹⁰ *Službeni list*, br. 98 iz 1946. i br. 35 iz 1948. ALEXANDER, *Church*, 218; AKMADŽA, *Katolička crkva*, 39-40. Uz zapljenu važne "Narodne tiskare" u Zagrebu, ovdje je potrebno napomenuti da su i splitski franjevci izgubili tiskaru "Kačić", koja je dva desetljeća tiskala međunarodno poznati časopis "Novu Reviju".

Oduzimanjem tiskara vjerski tisak spao je pod potpuni nadzor države i lako je bilo organizirati radnike da ne tiskaju vjerske glasnike koji su prema izjavi Poslovnog odbora katoličkoga episkopata FNRJ svedena na 5 listića s vrlo ograničenom nakladom.¹¹ A i ti listovi su povremeno zabranjivani. Tako je nekoliko puta spriječeno izdanje katoličkog mjesečnika *Blagovest*¹² koji je izlazio u Beogradu i donosio članke na ekavici i jekavici. Katolički tjednik *Gore srca*, koji je kao vjerski list za Istru pokrenuo 1946. don Božo Milanović a izdavalo društvo sv. Mohora u Pazinu, i tiskalo u različitim tiskarama, godine 1947. preuzelo je Društvo sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu, a uređivao ga je kanonik Pavao Lončar. Također je nekoliko puta zaplijenjen dok 1952. nije potpuno prestao izlaziti.¹³ Sličnu sudbinu imao je i slovenski list *Oznanilo, 1945-1947*. Osim službenih glasila i kalendara od katoličkoga tiska u Hrvatskoj su ostala samo ciklostilska izdanja kojima se 1951. pridružio *Dobri Pastir*, revija udruženja katoličkih svećenika u Bosni i Hercegovini.¹⁴

Krivični zakonik iz 1951. predviđao je kazne za sve koji potiču nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju (čl 119), i kazne za zlorabljenje vjere u političke svrhe i protuzakonito vršenje vjerskih obreda. Nevolja je bila u tome što su ideolozi na vlasti po vlastitoj volji mogli prosuđivati što sve spada na nacionalnu, rasnu i vjersku mržnju. Činjenica je međutim da je malo tko bio kažnjen zbog ometanja vjerskih obreda, koji su se sustavno ometali naročito u vrijeme Božića, a da je mnoštvo svećenika bilo kažnjeno zbog protudržavnoga djelovanja.¹⁵ Mimosilazim brojna ratna politička suđenja u kojima su stradale nebrojene nevine žrtve. Uz nadbiskupa Stepinca, kao najpoznatijega političkog uznika, napominjem jedino da su prema istraživanju

¹¹ V. BLAŽEVIĆ, Kontroverze oko osnivanja i djelovanja Udruženja katoličkih svećenika "Dobri pastir", *Bosna Franciscana*, 10 (2002) 245, b. 2.

¹² ALEXANDER, *Church*, 218.

¹³ AKMADŽA, *Katolička crkva*, 78-83. K. SPEHNJAK, Problemi vjeronauka u školama u Hrvatskoj 1945.-1952. godine, *Dijalog povjesničara-historičara*, Pečuh, 19.-21. studenog 1999., knj. 2, (Prir: Fleck, Hans-Georg; Graovac, Igor), Zagreb, 2000., 613-614. <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7953.pdf> (pristupljeno, 1. prosinca 2010). Opširnije o novinstvu usp. K. SPEHNJAK, Uloga novina u oblikovanju javnoga mnijenja u Hrvatskoj 1945-1952, *Časopis za suvremenu povijest*, 25 (1993), 165-181.

¹⁴ O udruženju katoličkih svećenika u Bosni i Hercegovini usp. V. BLAŽEVIĆ, Kontroverze oko osnivanja i djelovanja Udruženja katoličkih svećenika "Dobri pastir", *Bosna Franciscana*, 10 (2002), 244-267.

¹⁵ Usp. ALEXANDER, *Church*, 53-94, 191-121-150. Usp. također AKMADŽA, *Katolička crkva*, 42.

Augustina Franića, samo u Staroj Gradiški robijali 251 svećenik i 9 bogoslova.¹⁶

Kao sinteza zbivanja, nekoliko podataka preuzetih iz pisma Poslovnog odbora katoličkoga episkopata FNRJ koje je uputio Odjelu za vjerska pitanja u Beogradu 26. travnja 1950. u kojem se tuži na ukidanje katoličkih konfesionalnih škola, sirotišta i odgojnih zavoda, zatiranje katoličke štampe, raspuštanje muških i naročito ženskih samostana, zatvaranje i konfiskaciju bolnica, koje su pripadale ženskim redovničkim društvima, otpuštanje redovnica-bolničarki iz državne službe, oduzimanje crkvenih zgrada i prostorija, zatvaranje svećenika, poteškoće pri poučavanju djece i mladeži u školskom vjeronauku i u crkvi, zatvaranje nekih crkava i poteškoće u dušobrižničkom radu.¹⁷

Ni zakonom zajamčene škole za odgoj klera nisu se mogle održati. Splitski franjevci su svoju gimnaziju i bogosloviju prenijeli u Zagreb smatrajući da će u većem gradu politički manje upadati u oči. Iako se škola uspjela održati afera koja je podignuta protiv zagrebačkoga samostana¹⁸ zaprijetila je čak dokidanju Provincije. Pokrenut je postupak i protiv šesnaestorice poglavara i sjemeništaraca zagrebačkoga sjemeništa koji su osuđeni na kazne od godine dana do trinaest godina.¹⁹ Sreća je da zakon nije predviđao dokidanje ustanova pa je tako zagrebački Katolički bogoslovni fakultet i nadalje mogao djelovati. No ni njegovo djelovanje nije bilo zadugo. Uslijed pojačavanja napetosti između Države i Crkve, Vlada Narodne Republike Hrvatske donijela je 29. siječnja 1952. rješenje o isključenju Fakulteta iz sastava Sveučilišta, a samo dva dana kasnije ministar za prosvjetu posebnom uputom zabranio je održavanje vjeronauka u državnim školama, što je već i ranije bilo otežavano.²⁰ Godine 1953. donesen je i poseban *Zakon o vjerskim zajednicama*. Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i vjerske škole prema tome zakonu nisu više bile javne ustanove pa su i studenti ostali bez prava koja su imali njihovi kolege na državnim učilištima, a škole i vjeronauk koji se sada održavao po crkvama strogo

¹⁶ A. FRANIĆ "KPD Stara Gradiška – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika", Dubrovnik, 2009.,176-272. O suđenjima usp. također AKMADŽA, *Katolička crkva*, 45-74.

¹⁷ V. BLAŽEVIĆ, *Kontroverze*, 245, b. 2.

¹⁸ ALEXANDER, *Church*, 224. AKMADŽA, *Katolička crkva*, 70-72.

¹⁹ S. KOŽUL, *Spomenici žrtvama ljubavi zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 1992., 244-259.

²⁰ AKMADŽA, *Katolička crkva*, 82-103.

je nadziran. Čl. 22. *Zakona o vjerskim zajednicama* predviđao je i zatvaranje sjemeništa ukoliko bi netko od zaposlenika ili studenata učinio teži ispad.

U prosincu 1952. došlo je do prekida odnosa između Jugoslavije i Vatikana.²¹ Nakon toga stanje Crkve se zapravo još pogoršalo. Poteškoće koje su Crkvi stvarane ranije sada su i uvećane. Iz odgojnih zavoda izvlačeni su svećenički kandidati, što s obzirom na priliv novih kandidata nije Crkvu ugrožavalo pa se s tim ubrzo i prestalo.²² Pod optužbom neprijateljskoga djelovanja zatvorene su 1956. bogoslovije u Splitu na 8 i gimnazija na 6 i sjemenište u Poljudu na 6 godina.²³ te Rijeci bogoslovija na 5 godina i sjemenište na tri godine. Prof. Kirigin predložio je tada profesorskom zboru Bogoslovije u Rijeci nacrt izjave koju bi se uputilo predsjedniku Sabora Bakariću. Kakvom su se uspjehu te izjave nadali profesori najbolje predočuje šturi zapisnik profesorske sjednice: "Napušta se nakana da bi prof. zbor poslao kuda kavu izhjavu".²⁴ Ona je naime samo mogla pogoršati stanje. Posljednji proces vođen je 1959/60 protiv 10. profesora i studenata Đakovačke bogoslovije na čelu s njihovim duhovnikom, kasnijim biskupom Ćirilom Kosom, koji su suđeni na zatvor od jedne do pet godina. Bogoslovija nije zatvorena, a kažnjenici su pomilovani tako je Ćiril Kos izišao iz zatvora 1962.²⁵ Splitska bogoslovija otvorena je ponovno 1963,²⁶ a riječka tek 1966. Godinu dana ranije donesen je i izmjenjeni zakon o vjerskim zajednicama koji više nije predviđao zatvaranje škola već kazne za prekršitelje.²⁷ U međuvremenu je 1958. donesen zakon o nacionalizaciji prema kojemu je Crkvi oduzimano od imovine koja joj je preostala nakon provedbe ranijih zakona.²⁸

Iz izloženoga je jasno da su teološke škole u Hrvatskoj u to vrijeme zapravo jedva životarile, spale na nastavu i zbog nedostatka slobode, materijalnih sredstava i znanstvenih pomagala nisu mogle održavati istraživačku i izdavačku

²¹ AKMADŽA, *Katolička crkva*, 116.

²² AKMADŽA, *Katolička crkva*, 143-159.

²³ Bezina, 120

²⁴ Usp. I. DEVČIĆ, Bogoslovno sjemenište, 284-287.

²⁵ M. SRAKIĆ, "U ime naroda!" Proces protiv profesora, svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959-1960, *Diacovensia*, 2 (1994), br. 1, str. 23-57. M. SRAKIĆ, Mons. Ćiril Kos, biskup, *Diacovensia*, 11 (2003.) 148-152.

²⁶ [KOVAČIĆ], Povijest Teologije i Teološko-katehetskoga instituta u Splitu, *Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 1999.-2009.*, 16.

²⁷ *Službeni list*, br. 10/1965.

²⁸ AKMADŽA, *Katolička crkva*, 199-205.

djelatnost. Kao što je spomenuto osim ponekog službenog lista katoličkih ustanova, preživjele *Blagovesti*, i udruženjačkoga *Dobrog Pastira* u kojemu veliki dio teologa nije želio surađivati jer Udruženje nije bilo dopušteno od Crkve, drugi listovi i časopisi gotovo i nisu postojali. Sav drugi religiozni tisak objavljivan je isključivo ciklostilom, kao što će biti i prva godišta *Službe Božje* i *Glasa koncila*.

Osjećaj za liturgiju u Hrvatskoj trajao je nostalgично kod mnogih svećenika još iz vremena kraljevine Jugoslavije kada su se pripremali liturđijski i euharistijski kongresi, a pobornici liturđijske obnove okupljali se oko časopisa *Život s Crkvom*. Prilikom održavanja prvoga hrvatskoga liturđijskoga kongresa u Hvaru 1936. osnovan je i poseban *Odbor za promicanje liturđijske obnove u hrvatskom narodu*. Pokrovitelj odbora bio je hvarski biskup Miho Pušić, predsjednik trogirski kanonik Ivan Delalle i tajnik Josip (kasnije redovničko ime Martin) Kirigin, jedan od odbornika iz Zagreba bio je Franjo Šeper,²⁹ sve ljudi koji će i u poslijeratnoj liturđijskoj obnovi odigrati veliku ulogu. Liturđijom su bili oduševljeni i svećenici koji su se susreli s liturđijskim pokretom u inozemstvu. Prof. Kniwald je u jednom svom kasnijem pismu iz 1963. napisao da je njegov 55 godišnji studij i rad na liturđijskom polju bio usmjeren u "pravcu da hrvatski katolici ne budu više tupi gledaoci i slušaoci klero-urgije kod sv. mise, nego da doživljuju sv. Kristovu tajnu i da u njoj sudjeluju: *aeterno Deo vivo et vero communicantes*".³⁰ Kirigin je nastojao da liturđijski duh prodre i u šire slojeve a ne zaustavi se samo na inteligenciji.³¹

Bez dubljih proučavanja možemo samo pretpostaviti da je upravo na Kiriginov poziv održan sastanak u Rijeci na kojem je na prijedlog biskupa Pušića i u suglasnosti s mjesnim ordinarijem Josipom Srebrenićem ustanovljeno Središte liturđijskoga apostolata kod benediktinaca u Opatiji. Pokrovitelj toga Središta bio je nadbiskup Miho Pušić (Hvar), predsjednik kanonik don Ivan Delalle (Trogir), a promicatelji: Martin Kirigin (Opatija), Franjo Šeper (Zagreb), Jure Radić (Makarska) i Mitar Dragutinac (Đakovo). Odbor je zapravo mogao djelovati tek pisanjem člancića u internim glasilima biskupija i redovničkih ustanova, i zalagao se za što dostojnije obavljanje obreda kod

²⁹ RADIĆ, *Liturđijska obnova u Hrvatskoj*, Makarska 1966, 120.

³⁰ Kirigin Radiću, 28. VII. 1963, str. 3. Podatak prema zabilješkama M. Babića kojemu zahvaljejem na ustupljenim podacima.

³¹ Pušić Radiću, 28. VII. 1953. Podatak prema zabilješkama M. Babića.

preuređenoga Uskrsnoga bdjenja te pripomogao objavljivanju papine enciklike *Medator Dei*.

Sudionik toga odbora Jure Radić drži da je glavni uspjeh Odbora bilo "pripremanje terena za imenovanje Interdijecezanskoga liturgijskoga odbora". Sa sastanka u Splitu 1954. Središte liturgijskoga apostolata zamolilo je predsjedništvo biskupskih konferencija da bi imenovalo posebni odbor za liturgijsku obnovu na području Jugoslavije. Poslovni odbor episkopata osnovao je u listopadu 1955. Interdijecezanski liturgijski odbor (ILO) kojemu je na čelu bio predsjednik Franjo Šeper (Zagreb), a članovi: nadbiskup Miho Pušić (Hvar) Biskup Josip Pavlišić (Rijeka), Dragutin Kniewald (Zagreb), Zvonimir Marković (Đakovo) Silvestar Kiš (Križevci), Ivan Delalle (Trogir), Drago Oberžan (Maribor) Martin Kirigin (Opatija) Ivan Škreblin (Zagreb), A. Specijarić (Krk) i J. Radić (Makarska). Na svom prvom sastanku u siječnju sljedeće godine u kojem je predsjednik Šeper iznio izvrsne postavke rada izabrani su novi članovi Jordan Kuničić, Ljubomir Kučan i Mitar Dragutinac te osnovan radni odbor kojemu je nadbiskup Šeper bio predsjednik, dopredsjednik Kirigin, tajnik Škreblin i članovi Oberžan i Radić.³²

Rad ILO-a sveo se uglavnom na predavanja sitniju organizaciju i preporuke. Jedini veći posao obavili su članovi ILO-a Jure Radić i Martin Kirigin. Kirigin je 1956. objavio u Rijeci djelo *Moja misa*. Na zamolbu ILO-a Radić je objavio 1957/58 razmatranja prema misnom obrascu pod naslovom *Moj misal, I-III*, umnoženo ciklostilom biskupijskoga ureda u Rijeci u tri sveska na ukupno 988 stranica teksta. Da bi izdanje bilo manje upadno državnim vlastima vjerojatno je odgovorni urednik, dr. Ljubomir Kučan, župnik na Sušaku dodao u impressumu da je knjiga namijenjena "za isključivu upotrebu svećenstva". U godini pokretanja *Službe Božje* pojavilo se i Kiriginovo djelo *Moj Časoslov*, Liturgijska razmatranja za crkvenu godinu, 1-3, Rijeka 1960.

Prema Radiću: "Godine 1959. liturgijski odbor pokrenuo je liturgijsko-pastoralni časopis 'služba Božja'". Kao i svim odborima trebalo je zanosa i upornosti da se krene u posao. Kirigin je čak bio razočaran radom pa je 1960. pisao "Sigurno ste i vi dobili dopis ILO-a. Mislio sam da je već pokopan i ne bih puno žalio, jer bolje da ga nema nego da "radi" kao ove godine".³³ Možda potaknut i takvim nezadovoljstvom na 6. sjednici ILO-a 30-31.

³² RADIĆ, *Liturgijska obnova*, 1966., 121122.

³³ Kirigin Radiću, Pag, 9. V. 1960. Podatak prema zabilješkama M. Babića.

VII. 1960. u Zagrebu odlučeno je da se priredi novi prijevod misala jer se predviđala mogućnost tiskanja. Priređivanje je povjereno Kiriginu, Kučanu, Radiću, Dragutincu i Vidakoviću koji su posao trebali dovršiti do 31. sijačnja 1961. Kako je to obuhvaćalo velik posao zbog preuređenja Misala i Časoslova, da bi se posao što bolje obavio zaključeno je da se izdaju liturgijsko-pastoralne obavijesti pod naslovom *Božja služba*, a za urednike su određeni Pogačnik i Radić.³⁴ Kao predsjednik biskupske konferencije zagrebački nadbiskup Šeper obratio se Radićevu ordinariju u Splitu na što je Provincijalat dopisom od 16. IX. 1960. prihvatio da Radić bude urednik glasila.³⁵ Taj dan se zapravo može smatrati i početkom rada na tom novom glasilu.

Upravo te godine zbile su se u državi velike političke promjene. Još u siječnju te godine vođen je u Zagrebu proces protiv skupine od 16 osoba na čelu s franjevcem trećorecem Rudijem Jerakom osuđenih zbog antidržavne djelatnosti na kaznu od 10. mjeseci do 15 godina. Možda već tada, a najkasnije početkom veljače počinju pokušaji uspostave odnosa između Sv. Stolice i Jugoslavije. Znajući zacijelo za te pokušaje Vladimir Bakarić mogao je 15. veljače 1960. samozadovoljno izjaviti: "Mi smo napravili ono što smo mislili napraviti, proglasili smo religiju privatnom stvari i istjerali je iz politike, ali ne i iz društvenoga života i to je bio zadatak na političkom planu koji je ispunjen".³⁶ Crkveni dokumenti o uspostavi odnosa između Crkve i Socijalističke Republike Jugoslavije nisu proučeni no može se sa sigurnošću držati da je Sveta Stolica bila zainteresirana za što bolje odnose kako bi vjernicima i kleru omogućila normalniji religiozni život. Za normalizaciju odnosa izjasnila se i biskupska konferencija održana u rujnu te godine, što je Komisija za vjerska pitanja NR Hrvatske protumačila da je učinjeno po nalogu Svete stolice.³⁷ Iako će od tih prvih pokušaja uspostavljanja odnosa između Crkve i Države do potpisivanja *Protokola* proći više od šest godina odnosi su se sve više normalizirali, pa je u tom odnosu bilo lakše i pokretanje novoga liturgijsko-pastoralnoga lista.

Radić je želio odmah tiskati glasilo. No drugi urednik Jožef Pogačnik bio je kako sam izjavljuje skeptičan. "Menim,

³⁴ Podatak prema zabilješkama M. Babića.

³⁵ Dopis Provincijalata, br. 337/60 od 16. rujna 1960.

³⁶ Navod prema AKMADŽA, *Katolička crkva*, 214.

³⁷ Usp. AKMADŽA, *Katolička crkva*, 223-226.

da potom list ne bo dolgo živel, ker v tiskarni vsak čas lahko nastanajo težave zaradi časa – ne bomo nigdar točni – papirja in dr. Bolje začeti kar ciklostilom [...].³⁸ Prije nego je Radić mogao dobiti Pogačnikovo pismo 15. listopada dao je razaslati obavijest o izlasku glasila datiranu u Makarskoj, 15. listopada 1960. U toj obavijesti glasilo nosi naziv pod kojim je ono kasnije i objavljivano, *Služba Božja*, različito od zaključka ILO-a. Na tu promjenu utjecao je prema saznanjima fra Jurina brata jezikoslovac fra Stanko Petrov.³⁹ Kako bi otklonio sve političke primislii protivnika nadbiskup Šeper je u uvodnoj riječi osjećao potrebnim istaknuti da “časopis nema nikakvih drugih pretenzija nego da nam približi ovo bogatstvo milosti kojemu je vrelo liturgija”.⁴⁰

Objavljivanje lista popraćeno je velikim zanimanjem što je i razumljivo jer je to bio prvi list u Republici Hrvatakoj koji je objavljen nakon prekida diplomatskih odnosa Svete Stolice i Jugoslavije (1953) u vrijeme kada su se počeli tražiti načini nove uspostave odnosa (1960) pa je na neki način nagovještao bolja vremena. O časopisu su pisale i *Ephemerides liturgicae*⁴¹ i tako se časopis uvrstio u tokove opće Crkve. U nekima im je možda čak i prednjačio, što pokazuje i prijedlog dominikanca Anđelka Fazinića u kojemu nudi članak o sv. Josipu u misnom kanonu,⁴² objavljen u *Službi Božjoj*,⁴³ još prije nego je sabor na prijedlog mons. Čule unio Josipovo ime u Rimski kanon.⁴⁴ “Zanimanje za list bilo je veće nego što je ILO očekivao” – piše uredništvo u bilješci “Na kraju prvoga godišta”. Po broju pretplatnika prvenstvo je imala Ljubljanska biskupija. Trećina pretplatnika bila je iz Hrvatske, trećina iz Slovenije a trećina iz svih ostalih republika.⁴⁵

³⁸ Pogačnik Radiću, 13. X. 1960. Prema zabilješci M. Babića.

³⁹ N. RADIĆ, *Dr. fra Jure Radić*, Split-Makarska, 1998., 95.

⁴⁰ F. ŠEPER, uvodnik, *Služba Božja*, 1 (1960/1961) br. 1.

⁴¹ *Ephemerides liturgicae*, 1961, 279-280.

⁴² Fazinić, Radiću, 15. IX. 1961. Prema zabilješci M. Babića,

⁴³ *Služba Božja*, 2 (1962), 117-122.

⁴⁴ *Acta Synodalia Sacrosancti concilii oecumenici Vaticani*, II, sv. I, 479. Usp. M. BABIĆ, Hrvatski biskupi o liturgiji na II. Vatikanskom saboru, *Kačić*, 25 (1993), 328.

⁴⁵ Na kraju prvoga godišta, *Služba Božja*, 1 (1960/61), br. 6. str. [42].

SOCIAL-RELIGIOUS CONDITIONS AT THE TIME OF
LAUNCHING THE DIVINE SERVICE

Summary

Divine Service was the first journal published in former People's Republic of Croatia after the break of diplomatic relations between Yugoslavia and the Holy See (1953). On the basis of legislation and published historical disputes the author briefly follows the twists and turns of these relations as well as their reflection in the Church life in Croatia. The break was caused by ever greater jeopardizing of material position of the Church, seizure of properties, physical maltreatment and imprisonment of numerous church persons, suppression of religious freedom, like prohibition of church papers and editing, abolishing religious education in state schools, obstruction of religious education in churches, encouraging the institution of the Society of Catholic Priests who should have served the state purposes. After the relations break off the state of the Church in Yugoslavia deteriorated. The blame for poor relations was shifted on emigrant clergy, especially those gathered around St Jerome in Rome. The candidates for priests were being pulled out of seminaries. Theological schools were being closed, and the Nationalization Law (1958) was taking the Church property left after the enforcement of earlier laws. Just at the time of Cardinal Stepinac's death, the symbol of suffering (1960), the Holy See started trying to alleviate the hard condition of the Church in Yugoslavia. The death of Stepinac seemed to have eased reaching the agreement. In easing the tensions a possibility of publishing the periodical *Divine Service* opened up.

Key words: *Služba Božja (Divine Service), Catholic Church, communism, religious papers, Interdiocesan Liturgical Board.*